

Slovenský národopis

37 • 1989

4

Na obálke: 1. strana: Glória Frácsová, 12 roč.: Páv. Batika, LŠU Prešov. Foto A. Mičúchová. Archív SNG Bratislava.

4. strana: Geometrizedaná výšivka na dienu čepca z Paty, okr. Galanta. Koniec 19. stor. Foto Gregor Fudala

Na príprave čísla redakčne spolupracovali S. Burlasová a M. Leščák.

Koncovky na stranách 460, 481, 504, 526, 573, 601, 609, sú detaily kresieb ľudovej umelkyne Zuzky Seleckej. Fotografie detských výtvarných prác A. Mičúchová a F. Tomík. Z archívu SNG Bratislava.

HLAVNÁ REDAKTORKA

Božena Filová

VÝKONNÁ REDAKTORKA

Zora Vanovičová

REDAKČNÁ RADA

Ján Botík, Soňa Burlasová, Václav Frolec, Viera Gašpariková, Emília Horváthová, Soňa Kovačevičová, Igor Krištek, Milan Leščák, Ján Michálek, Ján Mjartan, Štefan Mruškovič, Viera Nosálová, Antonín Robek, Peter Slavkovský, Viera Urbancová

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.cceol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)

European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

OBSAH

TVORIVÁ AKTIVITA ČLOVEKA
ETNOGRAFICKÉ A FOLKLORISTICKÉ AS-
PEKTY BĀDANIA

STÚDIE

Úvod (Soňa Burlasová — Milan Leščák) 461

Váross Marián: Človek ako kultúrny subjekt 465

Kováč, Tomáš: Psychologický prístup k tvorivosti 475

Burlasová, Soňa: Korene a princípy folklórnej tvorivosti a jej vývoj v súčasnosti 483

Mačák, Ivan — Martínek, Juraj — Kurfürst, Pavel — Krbata, Peter, — Faltan, Ľubomír — Dvorský, Andrej: Výskum tvorivých aktivít dvoch fujaristov z jednej lokality 491

Chorváthová, Ľubica. O aspektoch tvorivosti v obradoch 499

Profantová, Zuzana: Sociálna tvorivosť a príslovia 505

Gašparíková, Viera: Úsilie o umeleckú seberealizáciu v ľudovom rozprávaní 511

Beneš, Bohuslav: Inzitivní tvůrci v současnosti 519

Hlôšková, Hana: Úrovne a perspektívy tvorivosti rozprávačstva v procesoch folklorizmu 527

Danglová, Oľga: Ľudové maliarstvo na Záhorí — otázky tvorivosti 535

Paličková-Pátková, Jarmila: Interferencia profesionálneho a neprofesionálneho v kreativite ľudovej výroby a záujmovej manuálnej činnosti 545

MATERIÁLY

Kiliánová, Gabriela: Neprofesionálna písomná tvorba v dedinskom prostredí 555

Čierna, Katarína: Kultúrna a výtvarná aktivita dvoch obcí — pokus o porovnanie 567

Štefániková, Zuzana: Ľudový odev a tvorivé procesy 574

SÚČASNÍ TVORCOVIA A NOSITELIA HODNOT ĽUDOVÝCH UMELECKÝCH TRADÍCIÍ

Hlôšková, Hana: Juraj Šaffa — rozprávač 577

DISKUSIA

Krekovičová, Eva: Tvorivosť, tvorba a piesňový folklórny prejav vo svetle výskumov súčasnosti 586

Robotycki, Czesław: Biografia ľudového tvorca ako umelecká pravda 596

Výťah z diskusie na konferencii o tvorivej aktivite človeka 602

ROZHLADY

Važecké betlehemy Jana Hálu (Peter Švorc) 611

Za Pavlom Stanom (Božena Filová) 616

Činnosť Slovenskej národopisnej spoločnosti pri SAV v r. 1988 (Viera Kavská) 618

Výstava „Slovenské kroje“ (Zuzana Štefániková) 622

RECENZIE A REFERÁTY

Kolektív: Horehronie (Marta Šrámková) 623

P. Stano — R. Žatko: Národopisná literatúra na Slovensku za roky 1901—1959 (Viera Urbancová) 624

P. Slavkovský: Roľník a jeho práca (Magda Paríková) 626

L. Droppová: Chudoba, chudoba, šak si mi moc vina... (Eva Krekovičová) 628

Нáродописný вѣстник љескословенскý (Leo Kuželа)	629
Zázrivá (Monika Kardošová)	630
V. Ferko: Láska na Slovensku (Peter Salner)	631
J. Krivohlavý: Jak si navzájem lépe porozumíme (Zuzana Profantová)	631
J. J. Fedas: Ukrajinskýj narodnyj ver- tep u doslidižňach XIX.—XX. st. (Mikuláš Mušíňka)	632
J. Hajduk-Nijakowska: Nie wszystko bajka (Hana Hlôšková)	633
E. Polák: Bunte Eier aus aller Welt (Elena Prandová)	634
E. Schmidt-Kowar: Bunte sorbische Ostereier (František Kalesný)	636
Čarivna torba (Mikuláš Mušíňka)	637

OBSAH 37. ROČNÍKA

СОДЕРЖАНИЕ

ТВОРЧЕСКАЯ АКТИВНОСТЬ ЧЕЛОВЕКА — ЭТНОГРАФИЧЕСКИЕ И ФОЛЬКЛОРИСТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ

СТАТЬИ

Введение (Соња Бурласова — Ми- лан Лешчак)	461
Варосс, Мариан: Человек как куль- турный субъект	465
Ковач, Томаш: Психологический под- ход к творчеству	475
Бурласова, Соња: Корни и принци- пы фольклорного творчества и его развитие в настоящее время	483
Мачак, Иван — Маргинек, Юрай — Курфирст, Павел — Крбатя, Петер — Фалтян, Любомир — Дворски, Андрей: Исследование творческих активностей — двое фуя- ристов из одной местности	491
Хорватова, Любица: Об аспектах творчества в обрядах	499
Профантова, Зузана: Социальное творчество и пословицы	505
Гащпарикова, Вера: Стремление к художественной самореализации в народном рассказе	511
Бенеш, Богуслав: Наивные авторы в настоящее время	519
Хлошкова, Хана: Уровни и перспек- тивы творчества умения рассказчика в процессах фольклоризма	527
Данглова, Ольга: Народная живо- пись и вопросы творчества	535
Паличкова-Паткова, Ярмила:	

Интерференция профессионального и непрофессионального в творчестве кустарного производства и ручной самодельности	545
--	-----

МАТЕРИАЛЫ

Килианова, Габриела: Непрофес- сиональное письменное творчество в деревенской среде	555
Черна, Катарина: Культурная и ху- дожественная деятельность жителей двух поселков	567
Штефаникова, Зузана: Народная одежда и творческие процессы	574

СОВРЕМЕННЫЕ СОЗДАТЕЛИ И НОСИТЕЛИ ЦЕННОСТЕЙ НАРОДНЫХ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ТРАДИЦИЙ

Хлошкова, Хана: Юрай Шаффа — рассказчик	577
--	-----

ДИСКУССИЯ

Крековичова, Эва: Креативность, творчество и исполнение песни в све- те исследований современности	586
Роботычки, Чеслав: Биография на- родного творца как художественная правда	596
Из дискуссии на конференции об твор- ческой активности человека	602

ОБЗОРЫ

Вертенные рисунки на открытках Яна Халы из деревни Важец (Петер Шворц)	611
В память Павла Стана (Божена Фило- ва)	616
Деятельность Словацкого этнографиче- ского общества при САН в 1988 г. (Ве- ра Калявска)	618
Выставка «Словацкая народная одежда» (Зузана Штефаникова)	622

РЕЦЕНЗИИ И РЕФЕРАТЫ

СОДЕРЖАНИЕ ЖУРНАЛА ЗА 37-Й ГОД ИЗДАНИЯ

INHALT

DIE SCHÖPFERISCHE AKTIVITÄT DES MENSCHEN — ETHNOGRAPHISCHE UND FOLKLORISTISCHE ASPEKTE DER FORSCHUNG	
Einleitung (Soňa Burlasová — Mi- lan Leščák)	461

STUDIEN

Váross, Marián: Der Mensch als Kultursubjekt	465
Kováč, Tomáš: Das psychologische Herantreten an die Schaffenskraft	475
Burlasová, Soňa: Die Wurzeln und Prinzipien des Folkloreschaffens und seine Entwicklung in der Gegenwart	483
Mačák, Ivan — Martínek, Juraj — Kurfürst, Pavel, — Krbaťa, Peter — Faltan, Lubomír — Dvorský, Andrej: Die Erforschung der schöpferischen Aktivitäten zweier Hirtenschalmeibauer und -spieler aus einer Lokalität	491
Chorváthová, Lubica: Über die Aspekte der Schaffenskraft in den Zeremonien	499
Profantová, Zuzana: Die soziale Schaffenskraft und die Sprichwörter	505
Gašparíková, Viera: Das Streben nach künstlerischer Selbstrealisierung im volkstümlichen Erzählen	511
Beneš, Bohuslav: Die naiven Autoren in der Gegenwart	519
Hlôšková, Hana: Die Ebenen und Perspektiven der Kreativität des Erzählens im Prozess des Folklorismus	527
Danglová, Olga: Die volkstümliche Malerei und Fragen der Schaffenskraft	535
Paličková-Patková, Jarmila: Die Interferenz des Professionellen und Nichtprofessionellen in der Kreativität der Volkskunstproduktion und im Leischaffen	545

MATERIALIEN

Kiliánová, Gabriela: Das nichtprofessionelle schriftliche Schaffen in der dörflichen Umwelt	555
Čierna, Katarína: Die kulturelle und bildende Aktivität der Einwohner zweier Gemeinden	567
Štefániková, Zuzana: Die volkstümliche Kleidung und die schöpferischen Prozessen	574

DIE GEGENWÄRTIGEN SCHÖPFER UND TRÄGER DER WERTE DER KUNSTTRADITIONEN DES VOLKES

Hlôšková, Hana: Juraj Šaffa — der Erzähler	577
--	-----

DISKUSSION

Krekovičová, Eva: Die Schaffenskraft, das Schaffen und die Liedäuserung im Lichte der gegenwärtigen Forschung	586
Robotycki, Czesław: Die Biografie des volkstümlichen Schöpfers als künstlerische Wahrheit	596
Aus der Diskussion über die schöpferische Aktivität des Menschen	602

RUNDSCHAU

Ján Hálas Weihnachtskrippe von Važec (Peter Švorc)	611
Pavol Stano ist gestorben (Božena Fillová)	616
Die Tätigkeit der Slowakischen ethnographischen Gesellschaft bei Slowakischen Akademie der Wissenschaften im Jahre 1988 (Viera Kalavská)	618
Die Ausstellung „Die slowakische Volkstrachten“ (Zuzana Štefániková)	622

BÜCHERBESPRECHUNGEN UND REFERATE

INHALT DES 37. JAHRGANGES

CONTENTS

MAN'S CREATIVE ACTIVITY — ASPECTS OF ETHNOGRAPHY AND FOLKLORE RESEARCH

ARTICLES

Introduction (Soňa Burlasová — Milan Leščák)	461
Váross, Marián: Man as a Subject of Culture	465
Kováč, Tomáš: Psychological Attitude to the Creativity	475
Burlasová, Soňa: Roots and Principles of Folklore Creativity and its Contemporary Development	483
Mačák, Ivan — Martínek, Juraj — Kurfürst, Pavel — Krbaťa, Peter — Faltan, Lubomír — Dvorský, Andrej: The Research of Creative Activity of two fuyara-players from the same village	491
Chorváthová, Lubica: On Creativity Aspects in Rites	499
Profantová, Zuzana: The Social Creativity and the Proverbs	505

Gašparíková, Viera: The Artistic Self-realization Efforts in Folk Narrative	511	Hlôšková, Hana: Juraj Šaffa — the Folk Narrator	577
Beneš, Bohuslav: The Naive Creators of Today	519	DISCUSSION	
Hlôšková, Hana: The Creativity Levels and Perspectives in the Folklorism Process	527	Krekovičová, Eva: The Creativeness, Creation and the Folk Song Manifestations in the Light of the Research of Contemporaneity	586
Danglová, Olga: The Folk Painting in the Záhorie Region: Questions of Creativity	535	Robotycki, Czesław: The Folk Creator's Biographies as Artistic True	596
Paličková-Pátková, Jarmila: Interference of Professional and Non-professional Principles in the Creativity of the Folk Production and Leisure Manual Activities	545	An Abstract from the Discussion on the Conference on Man's Creative Activity	602
MATERIALS		REVIEWS	
Kiliánová, Gabriela: The Non-professional Literary Creation in Village Milieu	555	Švorc, Peter.: The Jan Hála's Christmas Nativity Play Drawings of Važec	611
Čierna, Katarína: The Cultural and Artistic Activities of two Villages: an Essay of Comparison	567	In Memoriam Pavol Stano (Božena Filová)	616
Štefániková, Zuzana: The Folk Garment and the Creative Process	574	Activity of Slovak Ethnography Association of the SAV in the 1988 year (Viera Kalauská)	618
THE CONTEMPORARY CREATORS AND THE TRADITIONAL FOLK ART VALUES BEARERS		Exposition "Slovak Folk Garments" (Zuzana Štefániková)	622
		BOOKREVIEWS AND REPORTS	
		CONTENT OF THE 37th VOLUME	

SOCIÁLNA TVORIVOSŤ A PRÍSLOVIA

ZUZANA PROFANTOVÁ

Národopisný ústav SAV, Bratislava

Ovládnuť prírodu, spoločenské vzťahy a seba samého — to sú podľa F. Engelsa tri úlohy, pred ktorými stojí ľudstvo. Pojem ovládnuť je tu použitý vo význame pretvárať, dotvoriť, tvoriť.

Človek využíva spoločnosťou nadobudnuté a zhromaždené skúsenosti a kombinuje ich s novou skúsenosťou získanou v tvorbe, ktorú potom opäť vkladá do spoločného fondu. Ľudské vedomie je schopné odrážať aj akty tvorby, aj vlastného pretvárania seba samého. „Tvorivá funkcia vedomí není totožná s odrazem, třebaže poznávací procesy zde hrají závažnou roli, ani s praxí, která je z hlediska vedomí zakončením jednoho tvůrčího aktu. Tvorivá funkcia je přechodem od odrazu k praxi a od praxe k odrazu v případech, kdy se má v praxi nebo v odrazu něco změnit.“¹

V tradícii sa táto kinetická podstata tvorivosti, kreativity prejavuje o. i. aj v tom, čo tvorí základ tradície, t. j. v hodnotovo-orientačných a vývinovo-regulatívnych princípoch, na ktoré by sme chceli zamerať pozornosť v našom príspevku v súvislosti s príslovným materiálom.

Príslovný fond, príslovný repertoár odráža, ale je aj jedným z prostriedkov socializačného procesu jednotlivca, spoločnosti. Príslovie chápeme ako data-

-banku jazykovo sformulovaných individuálnych a sprostredkovaných skúseností, prostredníctvom ktorej spoločenské prostredie tvorivo pôsobilo na jednotlivca tým, že mu síce odovzdávalo už realizovanú skúsenosť, overenú a potvrdenú generáciami, ale manifestným, momentálnym uplatnením príslovie nútilo ho reagovať, riešiť situáciu a zvoliť jedno z možných alternatívnych riešení. Zatiaľ čo individuálna skúsenosť je priama a nadobúda hodnotu až po overení, sprostredkovaná skúsenosť má spoločenskú povahu a je overená v procese tradície.

Vzťah tvorby a hodnôt, príp. hodnotenia je jednou z najzložitejších súčastí teórie tvorby. Je to epicentrum dialektiky tvorby. Tvorivý proces je vedomým odhaľovaním a prekonávaním rozporov a protirečení. Jeho dynamika predstavuje v podstate dynamiku hodnôt. Tvorbou sa hodnoty obnovujú, udržujú a vznikajú nové, príp. nevyhovujúce sa popierajú, aby vznikla ich vyššia, dokonalejšia forma. Takýmto spôsobom dochádza ku generovaniu hodnôt príslovnou tradíciou, ale aj príslovi ako autonómnej hodnoty tradície.

Hodnotový aspekt tradície sa takýmto spôsobom prejavuje vo dvoch rovinách, ako uvádza M. Leščák:

„a) v rovine systému noriem a ustálených postojov, ktoré určujú hodnoty a funkcie tradovaných súborov a dokonca i pravidlá ich tradovania,

b) v rovine spredmetnených objektívizovaných foriem kultúry (súbor jednotlivých výtvorov, predmetov alebo javov) ako súčasti kultúrneho dedičstva.“²

Príslovný repertoár je fenomén pluralistického charakteru, ktorý v sebe spája elementy tak filozofického nazerania ako aj konkrétnych výrobných skúseností, zložky sociálneho systému a ideológie, etiky a právnych noriem, medicíny a meteorológie atď., ktoré sa spájajú, navzájom prelínajú a poskytujú bádateľovi jedinečnú príležitosť začať tento gordický uzol vzťahov a súvislostí rozpletať. Z tohto dôvodu chápeme príslovie ako kulturologický objekt, ktorý funguje ako svojrázny sociálno-umelecký genetický kód so schopnosťou programového modelovania skutočnosti. Svoju poznávaciu, hodnotiacu a modelujúcu zložku vyjadrujú príslovie ako žáner vždy v spätosti s prítomnou socio-kultúrnou potrebou. Preto chápeme príslovnú tradíciu ako médium umelecko-tvorivej sociálnej pamäti ľudstva.

Príslovie sú na jednej strane predmetom tvorivosti či tvorby a na strane druhej jej prostriedkom. Zameriame pozornosť na dialektický proces fungovania prísloví, kedy predmet sa stáva prostriedkom v dlhodobej tvorivosti — v procese interiorizácie duchovnej zložky kultúry, t. j. našim cieľom je poukázať na socializačnú potenciú prísloví.

Príslovný repertoár ako produkt ľudovej tvorby vykazuje atribúty živelno-materialistického javu, pretože jeho „gnóze“ stavia na nasledujúcich tézach: svet je objektívny, mení sa, svet je poznateľný, ľud oceňuje praktický význam poznania, vzťah zmyslového a logického poznania, vyzdvihuje význam praxe v poznaní, príslovné výroky riešia protirečenie dobro—zlo, šťastie—nešťastie,

predstavujú myšlienku boja a jednoty protikladov, priznávajú existenciu objektívneho zväzku medzi javmi skutočnosti, konštatujú nekonečnú mnohotvárnosť vecí atď.³ Teda, že všeobecne vychádzajú z praxe ako prameňa poznania a do praxe sa spätnou väzbou vracajú, v tomto zmysle boli vždy akceptované a používané.

A. Tylor hovorí, že príslovie sumarizuje situáciu, vynáša súd alebo ponúka smer akcie. Takýmto spôsobom je príslovie znakom istého sociálneho experimentu, ktorý reprezentuje triáda: tvrdenie—hodnota—predpis.⁴ Teda poznávací proces sa zhmotňuje, prehodnocuje a prechádza do regulatívneho. Takýmto spôsobom tvorivá činnosť spĺňa pre poznanie úlohu prostriedku pre jej riadenie a uplatnenie v praxi.

„Každá aktualizácia, t. j. manifestné použitie príslovie predpokladá komunikačný akt, sociálnu interakciu — realizáciu vzťahu odosielateľ—adresát, kedy odosielateľ nereprezentuje sám seba, nekodifikuje svoju výpoveď v špecifickom kontexte, konsituácii, ale sprostredkúva, manifestuje kolektívnu výpoveď, ktorej autoritatívnosť vyplýva z prestíže dlhodobej tradície. Dochádza teda k dialógu aj v pláne hĺbkovej štruktúry príslovie-znaku, v zmysle tradícia—súčasnosť. Jednotlivec má možnosť preberať od spoločnosti hotové poznatky, spôsoby konania a vzory správania. Spoločnosť prehlbuje jeho sociálne vnímanie, jeho sebareflexiu a pomáha mu formovať charakter sociálneho správania. Zostáva na jednotlivcovi, do akej miery vstupuje do tejto akcie, situácie, procesu pozitívne tvorivo, kreatívizačne.

Príslovie sa realizujú vo verbálnej komunikácii, kedy je ich význam často „zakuklený“ v metaforike výroku, ktorý dokáže dekodovať iba ten, kto ovláda obrazný jazyk folklóru. Dokázať adekvátne použiť príslovie a na druhej strane dekodovať, pochopiť a rozumieť je-

ho situačný význam, to sú dve odlišné skutočnosti, ktoré predstavujú dve stránky jednej mince tvorivého prístupu k realite.

Estetike prísloví, ich komunikačno-štylotvornému a umeleckému charakteru nebudeme na tomto mieste venovať pozornosť, hoci ho možno považovať za najočividnejší dôkaz tvorivosti a tvorby vo folklórnej tradícii. V našej kulturolologickej koncepcii prístupu k prísloviám sa nám vidí prioritnejšou skutočnosť, že podstata prísloví je hlboko sociálna, a to v niekoľkých smeroch zároveň.

Život sa skladá z refazca situácií, ktoré na seba nadväzujú, čiastočne sa opakujú, ale skôr prichádzajú nové, ktoré treba riešiť a práve v takom momente je kreatívny, tvorivý prístup nevyhnutný.

„Každý jednotlivec musí stále hľadať (vyrovnávať, kompenzovať, znovunastolovať, povyšovať) svoju sociálnu pozíciu a rolu, meniť spôsoby svojho sociálneho prejavu, socializovať svoje chovanie a uplatňovať svoje individuálne videnie sveta, ciele, prístupy ke spoločnej činnosti, predstavy o sociálnych vzťahoch v skupinách.“⁵ Cez krátkodobú momentálnu tvorivosť sa prechádza k dlhodobej tvorivosti v procese tradície. Cez sociálnu výchovu dospievame k sociálnej tvorbe.

V okamihu momentálnej, priamej skúsenosti sa jednotlivcovi ponúka v prísloví overený model správania, ktorý vo svojom dôsledku predstavuje pre spoločenské prostredie, ktorého súčasťou je daný jednotlivec, určitú normu. Časť repertoáru prísloví vyjadruje systém noriem, založený na predpísaných modeloch, hoci zdanlivý model-príslovie má často iba popisný charakter. Zatiaľ čo táto skupina výrokov vyjadruje spoločenský ideál, druhá časť repertoáru reflektuje realitu v jej skutočnej podobe, aj s negatívnymi prejavmi a príznakmi. Preto existuje mnoho opozitných výrokov, ktoré sa vyjadru-

jú ku skutočnosti z dvoch odlišných východísk. Jedny vyjadrujú žiaduci spoločenský ideál, druhé existujúcu sociálnu realitu. Pritom obidve skupiny sú v dynamickom dialektickom vzťahu, aktívne vstupujú do sociálneho konania a spoločenského diania. Obidve tvorivo pristupujú k riešeniu sociálnej situácie tým, že ju pomenúvajú, hodnotia a aktívnym použitím jej formalizovanej podoby znovuvstupujú do sociálneho procesu, ktorý sa usilujú pozitívne tvorivo formovať, prirodzene ústami nositeľov príslovej tradície.

V súvislosti s verbálnym aktivizovaním príslovia môže vystúpiť do popredia aj moment porušenia normy, a to v tom zmysle, že príslovia svojím polysémantickým indexom môžu v určitej situácii povedať a vyjadriť niekoľkými slovami to, čo by etiketa nikdy nepripustila.

V živote existujú situácie žiaduce, pozitívne, ktoré sa musí človek naučiť vytvárať a rozvíjať, tie, ktoré považuje za negatívnu zložku života, sa musí naučiť ovládať a kompenzovať ich,⁶ a to aj takými prostriedkami ako sú príslovia. Obidvoje predpokladá mať k dispozícii tvorivý potenciál, ktorým bola v minulosti a je do určitej miery aj dnes príslovná tradícia, ktorá pozitívne prispievala k formovaniu sociálneho konania a rozvoja spoločnosti.

V sociálno-regulatívnej funkcii sa uplatňujú výroky

a) konštatujúceho charakteru, kedy výrok je informáciou, akým spôsobom prijať alebo usmerniť určitú činnosť aby bola akceptovateľná: Čas je najlepší lekár; Žiadna kaša sa neje taká horúca ako sa uvarí; Pes, ktorý breše, nehryzie, a i.;

b) sú to výroky prezentujúce hodnotiaci postoj, ktoré sa interpretujú ako pozitívne alebo negatívne. Vyjadrujú tendenciu sankcionovať odchýlky od pravidiel: Jedna mater vychová sedem detí, ale sedem detí nedochová jednu mat-

ku; Beďa domu, kde muŹ nosı praslicu a Źena palicu; Vodu káže, vıno pije; TieŹ sų to vıroky o ludsķych nerestiach, zlķch vlastnostiach, triednych konfliktoch;

c) je to skupina vırokov, ktoré reprezentujų normu vo vlastnom vızname: Dobręmu všetko dobrę; Len usilovněmu Źastie praje; LoŹ mą krátke nohy (biblickę vıroky), alebo uręitų radu v tomto zmysle často vyjadrenų preferenciu; Lepšie jedno dnes, leŹ dvoje zajtra.

Diręktivne a normotvornę vıroky usilujų či uŹ opisom, prıkazom, zıkazom alebo implicitným konŹtatovanım prezentovať spravanie, ktoré by bolo Źiaduce na zachovanie psychologickę rovnováhy. Toto prebieha v dvoch rovinách — v dialógu indivıdua s jeho ego a v dialógu indivıdua s iným indivıduom, resp. referenčnou skupinou, spoľočenstvom.

K verbálnemu uplatneniu prıslovia dochádza v komunikačnej situácii, ktorá je subŹtruktúrou vo vzťahu k Źiršej sociálnej situácii — k sociálnemu kontextu — v ktorom komunikácia

prebieha. Z toho dōvodu je potrebnę diferencovať pojmy komunikačnā situācia — ktorá je priesečnıkom prıslovnej situācie (t. j. situācie pomenovanej v prıslovı, čiŹe jeho obsahu, ktoręmu je prısúdený momentálny konkrętny vıznam) a sociálnej situācie, do ktorej prıslovie vstupuje ako aktér, aktivizujųci element a to v smere koncepcie a stratęgie jej rieŹenia, v podmienkach vonkajŹieho sociálneho kontextu. Hierarchia sociálnych situāciı, ich modifikācie a ich tvorivę rieŹenia sų vŹak samostatnou otāzkou interdisciplınārneho zājmu.

NaŹe dneŹnę poznámky k stanovenej problematike by sme chceli uzatvoriť konŹtatovanım, Źe prıslovia sų polyaspektovým Źánrom, ktorý vyjadruje synkretizmus ludsķého poznania, teda aj konania. Uplatňujų sa v sociálnom uęení, vıchove, aj v sociálnej tvorbe. Ich tvorivý sociálny potenciál vyplýva a je v sųlade s ich vŹeobecným antropocentrickým charakterom.

POZNÁMKY

- 1 HLAUSA, J.: Psychologickę zākklady teorie tvorby. Academia, Praha 1985, s. 91.
- 2 LEŹĀK, M.: Hodnotovę a znakovę aspekty skųmania etnokultúrnych tradıciı. Nārodop. Inf. 1984, ř. 2, s. 7.
- 3 Charakter Źivelno-materialistického naze-rania prıslovı na Źivot konŹtatuje tęzovite KRIKMANN, A. v práci K problematike issledovaniĵa soderŹaniĵa i mirovozzreniĵa poslovic. Autoref. kand. dizertač. práce. Tallin 1975, s. 4—55.
- 4 Uvādzā KRIKMANN, A. v práci Opyt obĵasneniĵa nekotorych semantičeskikh meĵhanizmov poslovicy. In: Paremiologičes-kije issledovaniĵa. Moskva 1984, s. 168.
- 5 HLAUSA, J.: Psychologickę metody vıchovy k tvořivosti. Praha 1986, s. 169.
- 6 TamtieŹ, s. 169.

СОЦИАЛЬНОЕ ТВОРЧЕСТВО И ПОСЛОВИЦЫ

Резюме

Фонд пословиц отражает, и в то же время является одним из средств процесса социализации индивида и общества. Пословицы понимаем как банк данных в форме языка, ин-

дивидуального и опосредствованного опыта, посредством которого общественная среда творчески влияла на индивида тем, что передавала ему осуществленный опыт, прове-

ренный и подтвержденный поколениями, причем непосредственным, очевидным применением пословицы принуждает его реагировать, решить данную ситуацию, и выбрать одно из возможных альтернативных решений. Индивидуальный опыт непосредственный и приобретает ценность только после проверки в то же время как опосредствованный опыт имеет общественный характер и проверяется в процессе традиции. Пословицы, будучи культурологическим объектом, действуют как своеобразный художественно-генетический код, способный программно моделировать действительность. Как жанр они выражают познавательный, оценочный и моделирующий элемент, всегда в связи с настоящей социально-культурной потребностью. Поэтому мы понимаем традицию пословиц как носителя художественно-творческой и социальной памяти человечества.

Пословицы являются предметом и средством креативности и творчества. Мы обращаем внимание на диалектический процесс действия пословиц, когда предмет становится средством долгосрочной креативности в процессе интериоризации духовного элемента культуры. Мы преследуем цель отме-

тить социализирующие возможности пословиц. Одна группа пословиц выражает общественный идеал, вторая отражает общественную действительность с ее отрицательными сторонами. Обе они творчески подходят к решению социальной ситуации тем, что ее называют, оценивают и ее активным использованием в формализованном виде вновь вступают в социальный процесс, который пытаются положительно творчески формировать. Директивные и нормообразовательные изречения стараются посредством описания, приказа, запрета или имплицитного констатирования показать поведение, которое требуется для сохранения психологического равновесия. Это осуществляется на двух уровнях, в диалоге индивида с его «я», и в диалоге индивида с другим индивидом, или же обществом. Пословицы представляют собой полиаспективный жанр, выражающий синкретизм человеческого познания, значит и действия. Они находят применение в социальном учении, воспитании и в социальном творчестве. Их творческий социальный потенциал исходит, и соответствует их общему антропоцентрическому характеру.

DIE SOZIALE SCHAFFENSKRAFT UND DIE SPRICHWÖRTER

Zusammenfassung

Die Gesamtheit der Sprichwörter reflektiert den Sozialisierungsprozeß des Individuums und der Gesellschaft, sie ist aber gleichzeitig ein Mittel in diesem Prozeß. Die Sprichwörter betrachten wir als Datenbank sprachlich formulierter, individueller und vermittelter Erfahrungen, mittels der die gesellschaftliche Umwelt schöpferisch auf das Individuum dadurch einwirkte, daß sie ihm zwar die bereits realisierte, verifizierte und durch Generationen hindurch bestätigte Erfahrungen übergab. Aber durch die manifeste und momentane Anwendung des Sprichwortes zwingt sie den Menschen zu reagieren, die Situation zu lösen und eine von den möglichen alternativen Lösungen zu wählen. Während die individuelle Erfahrung direkt ist und erst nach der Verifizierung einen Wert erhält, hat die vermittelte Erfahrung einen gesellschaftlichen Charakter und wurde im Prozeß der Tradition bestätigt. Als kulturologisches Objekt fungieren die Sprichwörter wie ein eigenartiger künstlerisch-genetischer Code, sie ha-

ben die Fähigkeit, die Wirklichkeit programmäßig zu modellieren. Als Gattung drücken sie die kognitive, wertende und modellierenden Komponente immer in Verbindung mit dem gegenwärtigen sozial-kulturellen Bedürfnis aus. Deshalb fassen wir die Sprichworttradition als Medium des künstlerisch-kreativen und sozialen Gedächtnisses der Menschheit auf.

Die Sprichwörter sind ein Objekt der Schöpferkraft und des Schaffens sowie auch ihr Mittel. Wir richten unsere Aufmerksamkeit auf den dialektischen Prozeß des Fungierens der Sprichwörter, wenn der Gegenstand zu einem Mittel im langwährenden Schaffen — im Prozeß der Interiorisierung der geistigen Komponente der Kultur wird. Unser Ziel ist deshalb, auf die sozialisierende Potenz der Sprichwörter hinzuweisen. Eine Gruppe der Sprichwörter drückt das soziale Ideal aus, eine andere Gruppe reflektiert die soziale Realität samt ihrer negativen Seiten. Beide nehmen die Lösung der sozialen Situation schöp-

ferisch dadurch in Angriff, daß sie sie benennen, bewerten und durch die aktive Anwendung ihrer formalisierten Gestalt aufs neue in den sozialen Prozeß eingreifen, den sie positiv und kreativ zu formen bestrebt sind. Die direktiven und normativen Aussprüche streben danach, durch Beschreibung, Anweisung, Verbot oder durch ein impliziertes Konstatieren das Verhalten zu präsentieren, das zur Erhaltung des psychologischen Gleichgewichtes wünschenswert wäre. Dies verläuft in zwei Ebenen: im Dialog des Individuums

mit seinem Ego und im Dialog des Individuums mit einem anderen Individuum bzw. mit einer Referenzgruppe, mit der Gemeinschaft. Die Sprichwörter sind eine polyaspektive Gattung, die den Synkretismus des menschlichen Erkennens, also auch des Handelns ausdrückt. Sie machen sich in der sozialen Belehrung, in der Erziehung und auch im sozialen Schaffen geltend. Ihr schöpferisches soziales Potential entspringt dem allgemeinen anthropozentrischen Charakter und ist mit ihm im Einklang.

Magda Pastorová, 12. roč.: Slniečko. Batika. LŠU Prešov

Slovenský národopis

Časopis Národopisného ústavu Slovenskej
akadémie vied

Ročník 37, 1989, číslo 4

Vychádza štyri razy do roka
Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej
akadémie vied

Hlavná redaktorka
Čl. kor. SAV BOŽENA FILOVÁ

Výkonná redaktorka
PhDr. ZORA VANOVIČOVÁ

Typografia: *Eva Kovačevičová*

Redakčná rada: PhDr. Ján Botík, CSc.,
PhDr. Soňa Burlasová, DrSc., doc. PhDr.
Václav Frolec, CSc., PhDr. Viera Gašparí-
ková, CSc., doc. PhDr. Emília Horváthová,
CSc., PhDr. Soňa Kovačevičová, CSc.,
PhDr. Igor Krištek, CSc., PhDr. Milan Leš-
čák, CSc., doc. PhDr. Ján Michálek, CSc.,
PhDr. Ján Mjartan, DrSc., doc. PhDr. Šte-
fan Mruškovič, CSc., PhDr. Viera Nosá-
lová, CSc., prof. Antonín Robek, DrSc.,
PhDr. Peter Slavkovský, CSc., PhDr. Vie-
ra Urbancová, CSc.

Redakcia: 813 64 Bratislava, Leninovo
nám. 12

Vytlačili Tlačiarne Slovenského národné-
ho povstania, št. p., Martin

Registr. zn. F 7091

Jednotlivé číslo Kčs 20,—; celoročné pred-
platné Kčs 80,—

Rozširuje, objednávky a predplatné prijí-
ma PNS — ÚED, Bratislava, ale aj každá
pošta a doručovateľ. Objednávky do za-
hraničia vybavuje PNS — Ústredná expe-
dícia a dovoz tlače, Gottwaldovo nám. 6,
884 19 Bratislava

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej aka-
adémie vied, 1989

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ

Журнал Института этнографии Словацкой
Академии Наук

Год издания 37, 1989 № 4

Издается четыре раза в год

«ВЕДА», издательство Словацкой Академии
Наук

Редакторы Д-р Божена Филова и Д-р Зора
Вановичова

Адрес редакции: 813 64 Братислава, Лени-
ново нам. 12

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE

Zeitschrift des Ethnographischen Institutes
der Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Jahrgang 37, 1989, Nr. 4 Erscheint vier-
mal im Jahre

Herausgegeben vom VEDA, Verlag der
Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Redakteure PhDr. Božena Filová und
PhDr. Zora Vanovičová

Redaktion: 813 64 Bratislava, Leninovo
nám. 12

SLOVAK ETHNOGRAPHY

Journal of the Ethnographic Institute of
the Slovak Academy of Sciences

Volume 37, 1989, No. 4

Published quarterly by VEDA, the Pub-
lishing House of the Slovak Academy of
Sciences

Managing Editors PhDr. Božena Filová
and PhDr. Zora Vanovičová

Editor: 813 64 Bratislava, Leninovo nám. 12

L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE

Revue de l'Institut d'Ethnographie de
l'Académie slovaque des sciences

Année 37, 1989, No. 4

Paraît quatre fois par an. Editions de
VEDA, maison d'édition de l'Académie
slovaque des sciences

Rédacteurs: PhDr. Božena Filová et
PhDr. Zora Vanovičová

Rédaction: 813 64 Bratislava, Leninovo
nám. 12

Distributed in the socialist countries by
SLOVART Ltd., Leningradská 11, Brati-
slava, Czechoslovakia, Distributed in West
Germany and West Berlin by KUBON
UND SAGNER, D-8000 München 34, Post-
fach 68, Bundesrepublik Deutschland. For
all other countries, distribution rights are
held by JOHN BENJAMINS, B. V., Peri-
odical Trade, Amsteldijk 44, 1007 HA Am-
sterdam HOLLAND

Index 49 616
Cena Kčs 20,-